

O PRAVDIVÉM HRDINOVI DNEŠNÍ DOBY

Jan Trefulka

V prosincovém a lednovém čísle Hosta do domu otiskla redakce nejvýraznější dopisy a úryvky z dopisů, které jí došly jako odpovědi na můj polemický článek nebo jako diskusní příspěvky o poezii Pavla Kohouta. V lednu vyšel také v Mladé frontě článek Jaroslava Boučka Kritika nebo kampaň?, kterým Mladá fronta zasáhla do rozpravy. – Někteří autoři diskusních příspěvků a J. Bouček v MF snaží se vyvodit z mé polemiky závěry tím, že mi podkládají názory, jaké jsem nikdy neměl a nenapsal. Když píší o typu mladého člověka, kterého je „zřídka vidět“, domnívá se soudruh Kainar, že myslím na pražský ČSM, a J. Bouček dokonce, že pomlouvám celou mladou generaci. Když říkám o Pavlu Kohoutovi – o nikom jiném – že nemá čas na tichou básnickou procházku, moudré básnické zastavení, a radím mu tedy – jen jemu – aby si trochu popřemýšlel, což by se jistě kladně odrazilo v jeho politické i milostné poezii, zaháním, podle J. Boučka, „cílevědomě poezii z předních pozic budování a boje za mír“. Těžko se domluvit tam, kde není vůle k porozumění.

V mém polemickém článku je ovšem několik formulací ne zcela přesných, o nichž je možno diskutovat, ba které je možno odmítat. Tak třeba věta, že „hluboký a stálý milostný cit je Pavlu Kohoutovi cizí“, významově upřesněna by zněla, že *lyrickému hrdinovi* Kohoutových milostných básní je cizí hluboký milostný cit. Stejně tak jsem přecenil vliv poezie Pavla Kohouta na nešťastná mladá manželství a mnozí čtenáři se mi právem vysmívají. Chybné je také zařazení Pavla Kohouta do české poezie, vyjádřené slovem „kralování“, nepřesné je srovnání s Kučerovou skupinou. To vše však není podstatné.

Uvědomuji si všechny kladné stránky Kohoutovy tvorby – političnost, aktuálnost, vtípnost, nesporné důkazy o básnickém talentu v četných básních. Neupíral jsem nikde Kohoutovi, že je básník, nýbrž vytýkal jsem mu ješitnost, s níž se sám básníkem nazývá a tváří se jako spasitel tvorstva v básni Dnes večer zpíval kos. Namířil jsem však hrot své polemiky proti jeho nedostatkům, jež snižují účín jeho básní politických i milostných a překážejí jeho rychlejšímu růstu. Domníval jsem se a domnívám se i nyní, že jsem zvolil důležitý cíl. Jednak proto, že nedostatky Kohoutovy poezie ve větší nebo menší míře ohrožují část mladší české poezie, za druhé proto, že kritika je prozatím obcházel jako nebezpečné

prolákliny, bez skutečné snahy odhalit jejich původ, za třetí proto, že Pavel Kohout má již četné napodobitele mezi začínajícími básníky, kteří se ochotně učí zejména z jeho záporných stránek, a konečně za čtvrté proto, že jeho básně mají poměrně velký ohlas mezi mládeží, a to nikoli jeho nejlepší básně. Kohoutova popularita není založena na tom, že by psal básně lepší než jeho současníci (jako je tomu třeba u Josefa Kainara), nýbrž naopak na tom, že jak píše A. Jelínek a M. Schulz v Rudém právu z 12. prosince 1954, „svým splnutím s dnešním mladým člověkem vstřebal do své poezie i některé jeho rysy negativní, že mnohde podlehl některým obecným nedostatkům mládeže, místo aby je odhalil a postavil na pranýř“. Domnívám se, že mu není možné odpouštět pro několik dobrých básní zásadní a obecně nebezpečnou vadu, jež se objevila již v první jeho sbírce a která se neztenčeně, jen poněkud dovedněji zahalena, objevuje i ve sbírce druhé. Nemalý podíl na tomto scestí má mimo jiné i nekritický kult, který se kolem básníka vytvořil.

Můj článek nebyl tedy hlasem sirény, která láká statečné básníky do hlubin individualismu, rozpolcenosti, pesimismu a sebepitvání. Chtěl být spíše upozorněním na vleklou chorobu, která by mohla vážně poškodit reputaci politické i jakékoli jiné poezie u čtenářů. Je samozřejmé, že lékař, který konstatuje, že pacient má revmatismus, nebude ve svém posudku obdivovat krásu pacientovy brady. Neusiloval jsem o potření bojovné politické poezie, nýbrž o její zkvalitnění, posílení, zvroucení.

Za nejdůležitější ze všech problémů na této cestě pokládám otázku pravdivosti lyrického hrdiny. Lyrický hrdina je přítomen nejen v básních intimních, ale i v básních, které vyslovují velké společenské ideje. Problém současné politické poezie a speciálně Kohoutovy poezie je právě v tom, aby i v nejvíce vyhraněných politických básních byl lyrický hrdina živý člověk, plně zakořeněný v problémech dnešní doby, typický člověk dneška, nikoli literární výmysl, hrdina z papíru.

Socialistický realismus nemůže vidět svět jinak než v pohybu. Socialistický umělec odhaluje typické konflikty doby, o níž píše, a zobrazuje své hrdiny tak, jak jsou těmito konkrétními konflikty utvářeni a jak jimi procházejí. Jedině tak může dosáhnout pravdivosti v zobrazení člověka své doby. Běda, je-li lyrický hrdina notorický mluvka, který ke každé situaci vychrlí vodopád slov, který však o konfliktech *jen* rozumuje, ale neprožívá je, neprociťuje.

Upozornil jsem v předchozím článku na toto nebezpečí, které ohrožuje i ty nejlepší básně Pavla Kohouta i některých jiných mladších básníků. V politických tématech se projevuje fráзовitostí, v milostné poezii sentimentalitou. Obojí vyrůstá z jednoho kořene, ze znalosti příliš úzkého úseku skutečnosti vnitřního života naší mládeže, a odtud nepravdivosti, netypič-

nosti lyrického hrdiny a bezkonfliktnosti v zobrazení skutečností. Snažil jsem se vyložit, že tyto nedostatky jsou odrazem obdobného nebezpečí v určité úzké vrstvě naší mládeže, v „elitních svazáckých souborech velkých závodů“. Není to zcela přesné. Není možné říci, že tuto vlastnost mají všechny elitní soubory, a naopak, že takové prostředí je jenom v souborech. Vzniká patrně všude tam, kde je větší počet mladých lidí, kteří znají více teorii než praxi, více knihy než život, a v důsledku toho si přibarvují skutečnost narůžovo. Není to ostatně problém pouze naší mládeže.

M. I. Kalinin navštívil kdysi jednu moskevskou střední školu a řekl tam žákům slova přísné kritiky: „Musím vám říci, soudruzi, že mluvíte dobře a hezky, avšak – odpusťte mi mou upřímnost – není to vůbec originální... Zatím se snažíte mluvit cizími, hotovými frázemi. Vaše projevy postrádají živou myšlenku. Váš projev je jako svit měsíce, který nehřeje..., domníval jsem se, že zde bude bouřlivá diskuse, zatím se však vaše porada stala slavnostním projevem. Avšak kde je mnoho slávy, tam nezřídka bývá málo obsahu.“ (Cituji kuse. Proto srovnej Kalinin: O komunistické výchově, s. 55 a dále.) Podobné nebezpečí krasořečnictví, fráze a plytkosti mezi naší mládeží bezesporu je. Existence a ohlas Kohoutových veršů, právě tak jako článek J. Boučka v Mladé frontě jsou toho pádným důkazem.

Naopak typičtí mladí hrdinové dneška, svazáci i nesvazáci, jak jsem je poznal na traktorové stanici i na vojně, dovedou být nesmírně obětaví v práci i vojenské službě za nejtěžších podmínek, ale co nemají rádi, nač jsou kromobyčejně citliví – to je plané řečnění a přikrašlování skutečnosti. Za celé tři roky neslyšel jsem mezi nimi tolik velkých slov, kolik jich dokáže nakupit některý básník v jediné básni.

Obdobným problémem je i otázka zobrazení vlasti, české krajiny v Kohoutových básních, které jsem se dotkl jen letmo a které mnozí čtenáři špatně porozuměli. I při zobrazení krajiny můžeme mluvit o frázovitosti, šablonovitosti a netypičnosti. Jestliže říkám, že Pavel Kohout je „básníkem bez domova“, nepodezřívám jej z kosmopolitismu; jde mi o to, že lyrický hrdina Kohoutových veršů nedovede o vlasti říci ve většině básní nic takového, co by ji skutečně výstižně charakterizovalo jako jednoho z činitelů utvářejících charakter českého člověka. Když lyrický hrdina Kohoutovy básně například řekne:

*Má země je krásná,
když jarní vlasy proplétá si
květem jabloní,
když v dlouhých polích těžké klasy
chlebem zavoní...*

není v tom nic typicky českého, není v tom nic, co by souznělo výlučně s nitrem českého člověka. Musíme totiž rozeznávat mezi proklamací lásky k domovu, k vlasti – kterou u Kohouta najdeme dosti často – a mezi uměleckým, smyslově konkrétním vyjádřením domova, jak je nacházíme u všech velkých českých básníků minulosti i přítomnosti. V *tomto smyslu* je Pavel Kohout skutečně jako básník zatím „bez domova“.

Když soudruh Antonín Novotný na desátém sjezdu KSČ upozornil na to, že „v poezii se projevuje povrchní, sentimentální citovost, která je cizí lidu“, domníval se Milan Schulz v Literárních novinách, že jde o některé poslední verše Jindřicha Hilčra, Oldřicha Kryštofka, Jiřího Havla, Jiřího Ostaše, Miroslava Floriana a Jana Skácela. Myslím, že M. Schulz poněkud zúžil dosah výroku s. Novotného. Ve skutečnosti nejde jen „o některé poslední verše“ básníků začínajících nebo nepříliš mnoho uveřejňujících, ale o vážné nebezpečí, jež se projevuje i u Pavla Kohouta, básníka populárního.

Sentimentalita je měšťácká náhražka skutečného citu, malý cit, zahalený do velkých slov, tedy něco právě opačného tomu, k čemu chceme mladého člověka vést. Velcí básníci byli vždy učitelé hloubky a závažnosti citu. Domnívám se, že také dnešní milostná poezie, vyrůstající z hlubokého citu, musí hlubokému citu učit, musí čtenáři dokazovat, že láska je jednou z nejdůležitějších událostí v životě, s níž není možno hazardovat.

Avšak lyrický hrdina Pavla Kohouta je ve většině básní člověk malého, nezávažného citu, člověk sentimentální. Tak se jeví v básni Stává se, přestože tu říká, že mezi ztracenou a novou láskou uplynou snad měsíce a roky, stejně tak hovoří i v básni Dívce, jež byla příliš sama. Zdánlivě sice odsuzuje větu, že „láska nestálý je host“, ve skutečnosti ji však celá báseň potvrzuje, protože lyrický hrdina básně sám velký cit nemá a vyřeší dívčinu nevěru rozumováním. Podobně i v básni Ulice s vůní šafránu. Znovu zdůrazňuji: nejde o to, že se dva lidé, kteří se měli rádi, rozcházejí, jde o to, že ten, kdo se v těchto básních rozchází, neměl velký a hluboký cit.

V některých básních se nedostatek hlubokého citu projevuje v jiných formách: plytkým žertováním v básni Trápíš mě, trápíš, Dvě kamarádky, Častušky o znejmilejších, banalitou starých rekvizit („noc omamná“, „noc temná jako eben“), planým rozumováním o lásce, např. v básních Má radosti nebo Noc čekala dusná, bolestínská. I tu můžeme říci jako na počátku: lyrický hrdina konflikty neprožívá, pouze o nich uvažuje. Jeho sentimentalitu sotva nazveme rysem typickým a kladným.

Doufám, že čtenáři mých článků pochopili, že jsem nechtěl a nechci Pavla Kohouta vyhostit z poezie, nýbrž vyhostit nedostatky z poezie Pavla Kohouta. Talent, který Pavel Kohout má, zavazuje jej k odpovědnos-

ti za sebe sama a k neměsí odpovědnosti zavazuje i českou kritiku. Jestliže se talentovaný básník mýlí v názoru na život i v zásadních otázkách umělecké tvorby, je třeba mu to říci rázně, bez omluvného přešlapování.
(1955)

ABY BYLO JASNO

František Trávníček

Ohlas Trefulkovy kritické stati byl mezi čtenáři Hosta neobyčejně živý. Doplnkem této písemné ankety byla beseda se čtenáři Hosta do domu, kde se ozvaly některé další hlasy jak o Kohoutově poezii, tak o Trefulkově kritice. Máme z toho radost, protože je to projev opravdového zájmu naší mládeže o poezii, na jejímž rozvoji nám upřímně záleží a za jejíž rozvoj cítíme jako činitelé Svazu československých spisovatelů plnou odpovědnost. Tato radost neznamena, že souhlasíme se vším tím, co napsal Trefulka nebo co napsali čtenáři Kohoutovy poezie a Trefulkovy kritiky. Stalin praví ve spise *Marxismus a otázky jazykovědy* toto: „Žádná věda se nemůže rozvíjet a dosahovat úspěchů bez boje názorů, bez svobody kritiky.“ To platí plnou měrou o všech oblastech lidského myšlení a tvůrčí práce, i o poezii. Domníváme se, že se ani Trefulkova kritika, ani její čtenářská odezva nevyomyká ze stalinského pojetí svobody kritiky.

Před vydáním 2. čísla Hosta do domu uveřejnil Sergej Machonin v *Literárních novinách* v 3. čísle letošního ročníku z 28. ledna stať *Za kritiku ideovou, tvořivou a pomáhající*. Autor zjišťuje „bouřlivou diskusi“ podnícenou Trefulkovou kritikou a obecně ji hodnotí takto: „Zdá se, že konečně v naší literatuře dochází k otevřenější výměně názorů o otázkách umění na rozdíl od mnoha dřívějších svárů neplodných, protože většinou zastřených a zákulisních.“ Jestliže jsme takovou výměnu názorů o našem slovesném umění vskutku podnítily, jsme tomu opravdu rádi.

S. Machonin tuto podnětnost naší diskuse omezuje vytčením jejího „vážného a základního“ nedostatku. „Zdá se,“ praví, „že většina diskutujících